Observatorium
voor Gezondheid en Welzijn
Brussel

Observatoire
de la Santé et du Social
Bruxelles

WELZIJNSBAROMETER

- SAMENVATTING -

Brussels armoederapport

2020

COMMISSION COMMUNAUTAIRE COMMUNE
GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

Voor meer informatie:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad
Belliardstraat 71, bus 1 – 1040 Brussel
Tel.: 02/552 01 89
observat@ccc.brussels
http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil

Marion Englert
Tel.: 02/552 01 55
menglert@ccc.brussels

Observatorium
voor Gezondheid en Welzijn
Brussel

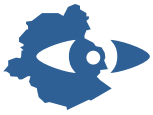

Observatoire
de la Santé et du Social
Bruxelles

WELZIJNSBAROMETER

- SAMENVATTING -

Brussels armoederapport

2020

Welzijnsbarometer 2020: Samenvatting

De Welzijnsbarometer presenteert jaarlijks een reeks indicatoren die verschillende aspecten van armoede in het Brussels Gewest belichten. Het legt de sociaaleconomische situatie van de Brusselaars bloot en dit transversaal over verschillende levensdomeinen heen.

Het jaar 2020 stond in het teken van de Covid-19-crisis en de aanzienlijke gevolgen daarvan voor de volksgezondheid en de samenleving. Zoals in deze Barometer wordt uiteengezet, hebben de maatregelen die zijn genomen om de epidemie in te dammen, ernstige gevolgen gehad voor de mensen die in armoede en bestaansonzekerheid leven. De eerste effecten van de Covid-19-crisis zijn zichtbaar op de verschillende levensgebieden die in deze Barometer worden gepresenteerd: inkomen, werkgelegenheid, onderwijs, gezondheid, huisvesting en sociale participatie en integratie. Het Brussels Gewest, waar de armoede en de sociale ongelijkheid om te beginnen al groot zijn, is bijzonder hard getroffen door de Covid-19-crisis.

In het eerste deel van deze samenvatting worden de kerncijfers van de maatschappelijke en gezondheidscontext en -evoluties in Brussel voorafgaand aan de crisis gepresenteerd. Vervolgens wordt in een tweede deel gefocust op de eerste sociale en gezondheidseffecten van de Covid-19-crisis.

De volledige Barometer is beschikbaar op de website van het Observatorium:
https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil

01 Context in het Brussels Gewest voorafgaand aan de Covid-19-crisis

Kerncijfers

De indicatoren van inkomensarmoede geven aan dat een groot aantal inwoners van het Gewest van een laag inkomen leeft: een derde van de Brusselse bevolking leeft van een inkomen dat onder de armoederisicogrens ligt (1 230 euro per maand voor een alleenstaande en 2 584 euro per maand voor een koppel met twee kinderen). Dit percentage is al een tiental jaar stabiel. Het is aanzienlijk hoger dan in de andere twee gewesten van het land (› figuur 1).

Het **armoederisicocijfer voor kinderen en adolescenten** (0-17 jaar) ligt nog hoger, wat getuigt van de financiële moeilijkheden waarmee veel gezinnen met kinderen in het Brussels Gewest te kampen hebben: 41% van de kinderen in de hoofdstad leeft in een huisgezin met een inkomen onder de armoederisicodrempel. Het armoederisico is bijzonder hoog voor mensen die in een huishouden leven zonder werk of met een lage werkintensiteit. In het Brussels Gewest leeft evenwel meer dan een op de vijf volwassenen (18-59 jaar) en meer dan een op de vier kinderen (0-17 jaar) in een gezin met zeer lage werkintensiteit.

Een vijfde van de bevolking op actieve leeftijd (18-64) leeft van een bijstandsuitkering of een vervangingsinkomen (pensioenen uitgezonderd), waarvan de meeste minimumbedragen onder de armoederisicodrempel liggen. Waar dit aandeel

Figuur 1: Aandeel van de bevolking onder de armoederisicogrens, België en de gewesten, inkomens 2018

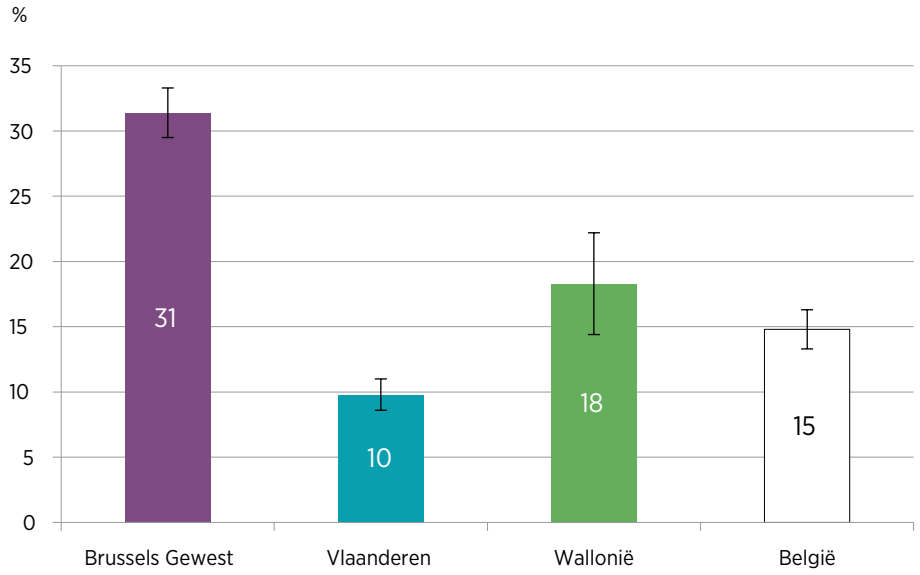

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

Figuur 2: Aantal begunstigden van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering, een invaliditeitsuitkering, een leefloon en een inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) en/of integratietegemoetkoming (IT), Brussels Gewest, 2010-2020

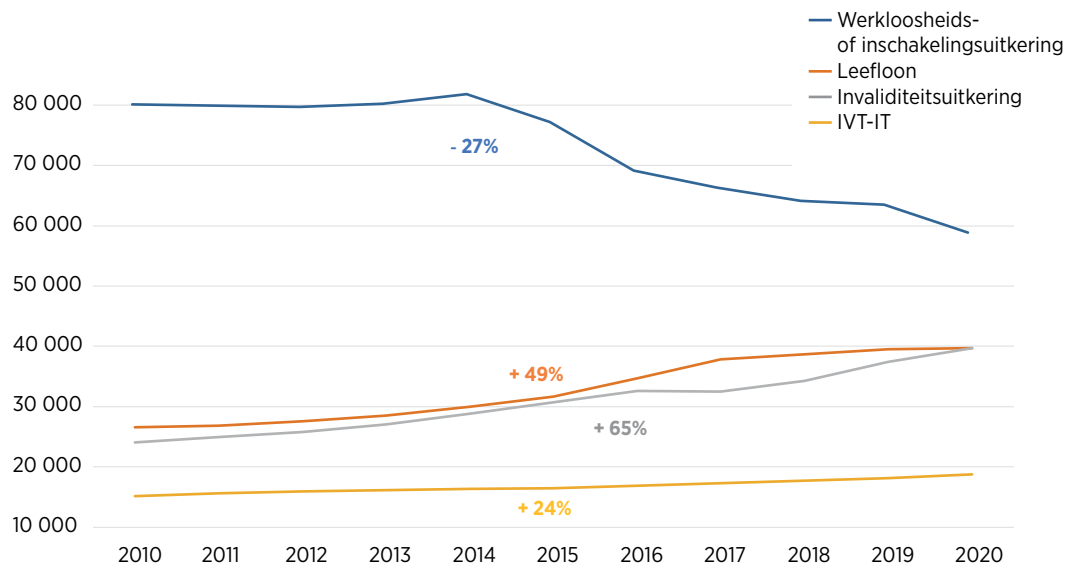

Bron: POD Maatschappelijke Integratie, views.brussels, RIZIV, BISA-FOD Sociale Zekerheid, berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

de laatste jaren stabiel is gebleven, vertoont de aard van het ontvangen inkomen een opmerkelijke evolutie: tussen januari 2010 en januari 2020 is het aantal personen dat een leefloon ontvangt van het OCMW sterk gestegen (+49%), terwijl het aantal personen dat een werkloosheidsuitkering (of inschakelingsuitkering) ontvangt, is gedaald (-27%). Ook het aantal personen in invaliditeit is aanzienlijk gestegen (+65%) (› figuur 2). In januari 2020 leeft bijna 6% van de Brusselaars van 18-64 jaar van een (equivalent) leefloon, 5% van een invaliditeitsuitkering, 7% van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering en 2,4% van een vervangingsinkomen en/of integratietegemoetkoming (voor personen met een handicap).

Onder **jongvolwassenen (18-24 jaar)** is de toename van het aantal leefloongerechtigden nog meer uitgesproken: tussen januari 2010 en januari 2020 is hun aantal met 83% gestegen. We onderstrepen dat een groot deel van de stijging van het aantal leeflonen studenten betreft. In dezelfde periode daalde het aantal mensen met een werkloosheids- of inschakelingsuitkering in deze leeftijdsgroep met 75%. In januari 2020 leeft 12% van de 18-24-jarigen van een leefloon (tegenover 7% in 2010) en 2% van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering (tegenover 8% in 2010) (› figuur 3).

De daling van het aantal mensen dat een werkloosheids- of inschakelingsuitkering ontvangt, in het bijzonder onder jongvolwassenen, is gedeeltelijk te wijten aan de opeenvolgende hervormingen die de voorwaarden voor toegang tot deze uitkeringen restrictiever hebben gemaakt. Terwijl sommigen van hen (opnieuw) een baan vinden, wenden anderen zich tot het OCMW. Nog anderen verzeilen in een situatie zonder enig statuut.

In het Brussels Gewest heeft een kwart van de leerlingen in het secundair onderwijs een **schoolachterstand** van minstens twee jaar opgelopen. Meer dan een op de tien 18- tot 24-jarigen **heeft de school voortijdig verlaten** zonder een diploma hoger secundair onderwijs te hebben behaald. Voor alle leeftijden geldt dat mensen zonder diploma secundair onderwijs grote moeite hebben om aan werk te komen: 25% van de Brusselse actieve bevolking met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs is werkloos.

Van de **65-plussers** in het Brussels Gewest ontvangen er 19 457 een IGO (waarvan 61% vrouwen en 39% mannen). Dit komt overeen met 12% van de bevolking van 65 jaar en ouder, tegenover 9% in 2010. Merk op dat het aantal inwoners van 65 jaar en ouder sinds 2010 toeneemt, en volgens demografische prognoses zal het de komende jaren nog aanzienlijk blijven aangroeien (+11% tussen 2020 en 2030).

De **hoge kosten van huisvesting** drukken zwaar op het budget van de Brusselse gezinnen. De toegang tot huisvesting is voor mensen met een laag inkomen bijzonder moeilijk in een Gewest

Figuur 3: Percentage begunstigden van een leefloon en van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering in de bevolking van 18-24 jaar, Brussels Gewest, januari 2010-2020

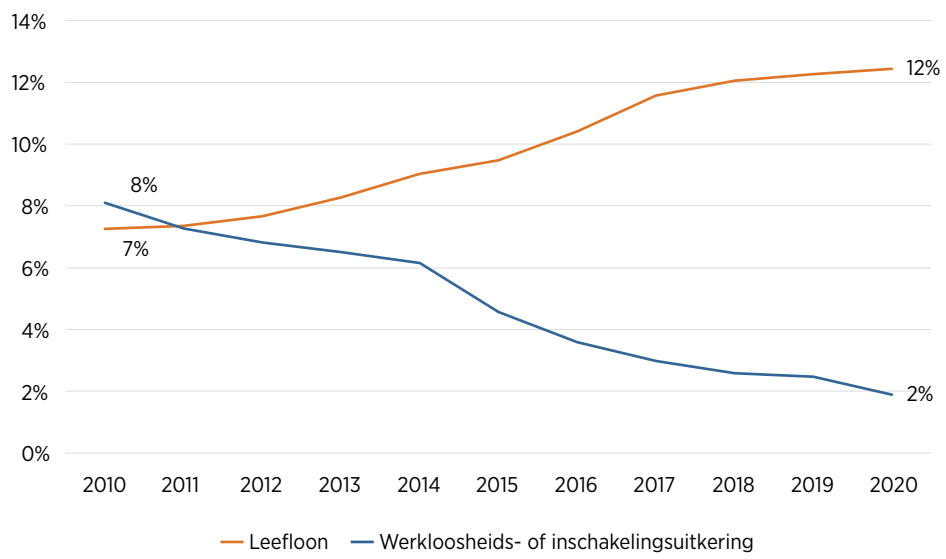

Bron: POD Maatschappelijke Integratie en view.brussels; FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 4: Aantal huishoudens op de wachtlijst (voor schrapping) en aantal (totaal en verhuurde) sociale woningen, Brussels Gewest, 31 december 2008-2019

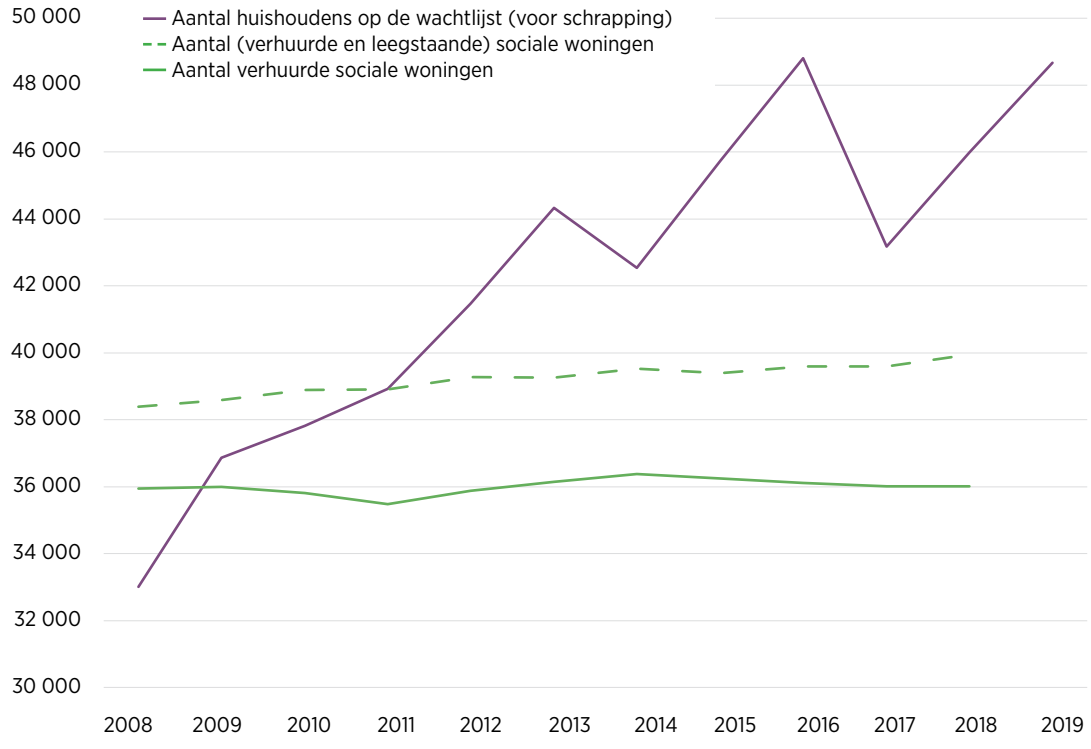

Bron: Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij.

waar de overgrote meerderheid van de woningen wordt bewoond door huurders (62%). Dit blijkt onder meer uit het grote en groeiende aantal gezinnen op de wachtlijst voor een sociale woning, die 48 675 huishoudens telt (+32% tussen 31 december 2009 en 2019) (› figuur 4). Er is aan minder dan de helft van de aanvragen voor een sociale woning voldaan. Het aantal daklozen en slecht gehuisveste mensen In het Brussels Gewest neemt eveneens toe.

Wat de **kwaliteit van de huisvesting** betreft, woont ongeveer 25% van de Brusselse gezinnen in "gebrekkige" woningen (met lekkende daken of problemen met vocht en/of rot in de raamkozijnen of de vloer). Daarnaast is 7% van de Brusselaars niet in staat om hun woning naar behoren te verwarmen. Ten slotte, en samenhangend met het stedelijke karakter van het Brussels Gewest (met een groot aandeel kleine woningen), woont 26% van de Brusselaars in een overbevolkte woning (volgens de definitie van de EU-SILC-enquête). De problemen met huisvestingskwaliteit, in het bijzonder de gebrekkige verwarming en de overbezetting, hangen sterk samen met het inkomensniveau: van de inwoners van het Brussels Gewest met een inkomen onder de armoederisicodrempel heeft 13% verwarmingsproblemen en 51% ervan woont in een overbevolkte woning (› figuur 5).

De toegang tot energie en water is voor een aanzienlijk deel van de Brusselaars niet evident: bijna 28% van de huishoudens in het Gewest verkeert in een of andere vorm van energiearmoede en 23% verkeert in een situatie van waterarmoede. De lasten van energie- en waterrekeningen dragen vaak bij tot de overmatige schuldenlast van Brusselse gezinnen.

Er is een **digitale kloof** aanwezig in het Brussels Gewest. Onder de laaggeschoolden in het Gewest heeft 15% nog nooit een computer gebruikt (tegenover verwaarloosbare percentages onder de personen met een hoger diploma) (› figuur 6).

Figuur 5: Aandeel van de bevolking dat in gebrekkige huisvesting woont, verwarmingsproblemen heeft en overbevolking kent in hun woning, naargelang het armoederisico van het huishouden, Brussels Gewest, 2019

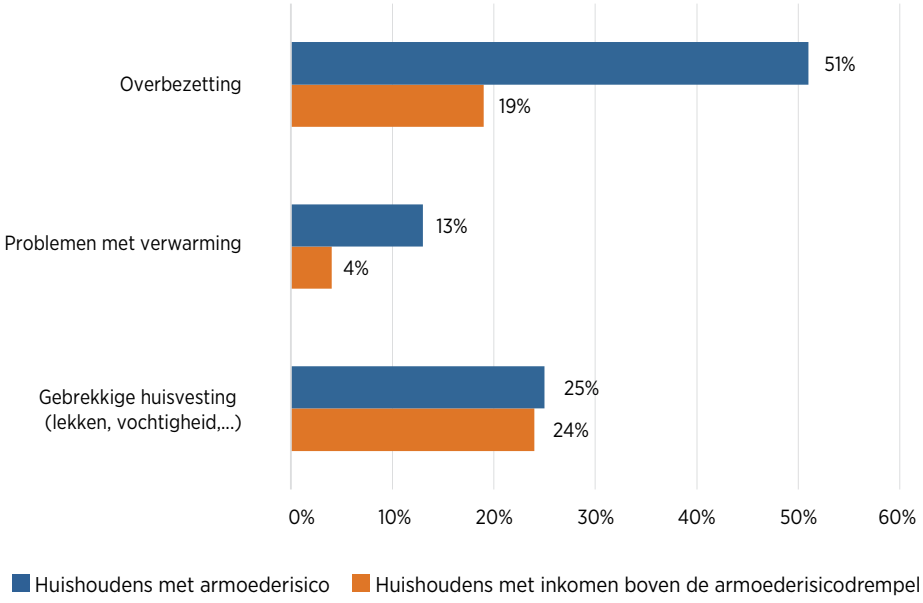

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

Figuur 6: Aandeel van de bevolking (16-74 jaar) dat tijdens de laatste drie maanden geen computer heeft gebruikt en dat nog nooit een computer heeft gebruikt, naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2020

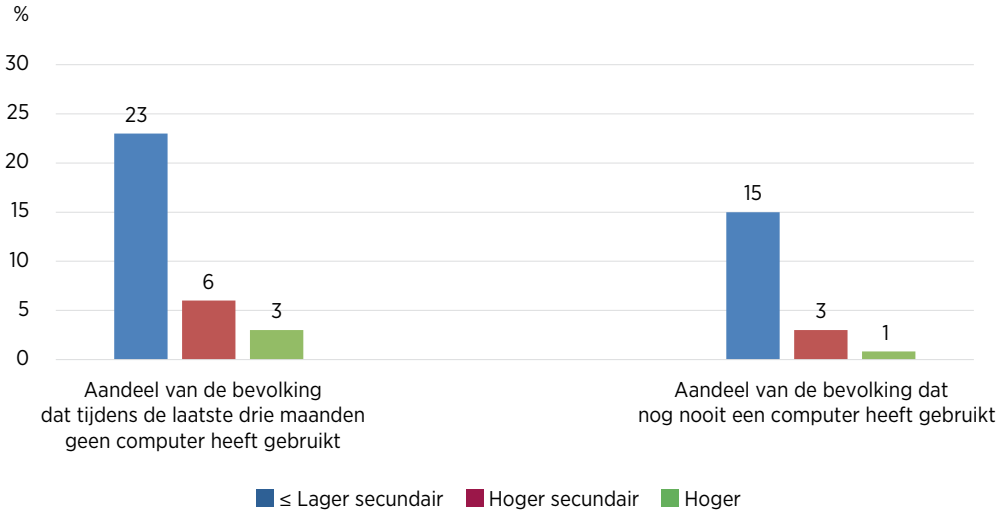

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, Enquête naar het gebruik van ICT bij individuen 2020.

Onder de "onzichtbare bevolking" in de statistieken telt het Brussels Gewest, naast de personen die in het Rijksregister zijn ingeschreven maar onbekend zijn bij de sociale zekerheid (omdat ze geen toegang (meer) hebben tot sociale rechten), ook een aantal personen die niet in het Rijksregister zijn ingeschreven, onder meer de mensen zonder papieren. Het enige recht waar deze mensen beroep op kunnen doen is dringend medische hulp (DMH). De non take-up van deze steun is echter aanzienlijk. De verdeling van de toegekende dringende medische hulp (DMH) per gewest geeft aan dat het aantal personen zonder papieren in het Brussels Gewest veel hoger ligt dan in de andere twee gewesten van het land: twee derde van de in België toegekende DMH werd namelijk toegekend in het Brussels Gewest (› figuur 7).

Figuur 7: Verdeling van dringende medische hulp (DMH) per gewest, België, januari 2020

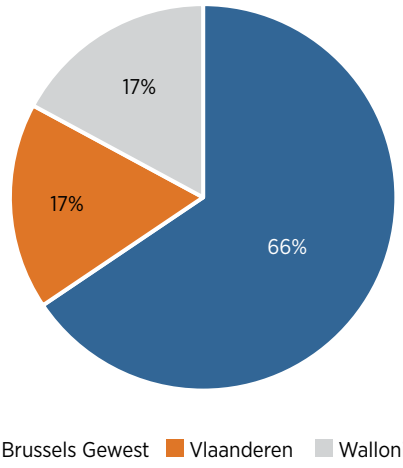

Bron: POD Maatschappelijke Integratie; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Uit de meeste indicatoren die in de Barometer worden gepresenteerd, blijkt dat het percentage mensen dat in armoede leeft in het Brussels Gewest over het algemeen hoger is dan in de andere twee gewesten van het land. Uit de vergelijking van het Brusselse Gewest met de grote Belgische steden geeft evenwel aan dat de sociaaleconomische situatie, afhankelijk van de beschouwde indicator, in de grote Waalse steden vergelijkbaar of nog ongunstiger zou zijn. De **inkomensongelijkheid** in het Brussels Gewest daarentegen is duidelijk groter dan in de andere twee gewesten zowel als in de andere grote steden van het land.

Gezondheidsongelijkheden

De sociaaleconomische status van individuen heeft een zeer belangrijke invloed op hun gezondheidstoestand. De grote sociale heterogeniteit die het Brussels Gewest kenmerkt, komt tot uiting in aanzienlijke **gezondheidsongelijkheden**. Gezondheidsongelijkheden kunnen doorheen de hele levensloop ontstaan, enerzijds samenhangend met de levensomstandigheden (arbeidsomstandigheden, huisvesting, enz.) en anderzijds met de toegang tot gezondheidszorg (curatief en preventief).

De ongelijkheden op het vlak van sterfte vormen het topje van de ijsberg: tussen de inwoners van de armste en de meest welvarende Brusselse gemeenten bedraagt het verschil in levensverwachting 3 jaar bij de mannen en 2,5 jaar bij de vrouwen. Al van voor de geboorte heeft de sociale situatie van de ouders een invloed op de gezondheid van het kind. Kinderen die geboren worden in een gezin zonder inkomen uit werk hebben meer dan drie keer meer kans om doodgeboren te worden en hun kans om in het eerste levensjaar te overlijden ligt meer dan 2 keer hoger in vergelijking met kinderen die worden geboren in een gezin met twee inkomens (› figuur 8).

Ook onder de beroepsbevolking worden sociale ongelijkheden op gezondheidsgebied geconstateerd: het **risico op invaliditeit** is meer dan dubbel zo groot onder arbeiders als onder bedienden.

Ongelijkheden op het gebied van de **toegang tot zorg** worden in deze Barometer ook geïllustreerd: 38% van de Brusselaars met financiële moeilijkheden heeft om die reden zorg moeten uitstellen (een percentage dat bijna vier keer hoger ligt dan bij welgestelde personen). Ook in de preventieve zorg worden sociale ongelijkheden teruggevonden. Zo ligt bijvoorbeeld de dekkingsgraad van borstkankerscreening (preventieve mammografie)

Figuur 8: Mortinataliteit en infantiele sterfte naargelang het aantal inkomens uit arbeid in het gezin, Brussels Gewest, 2015-2018

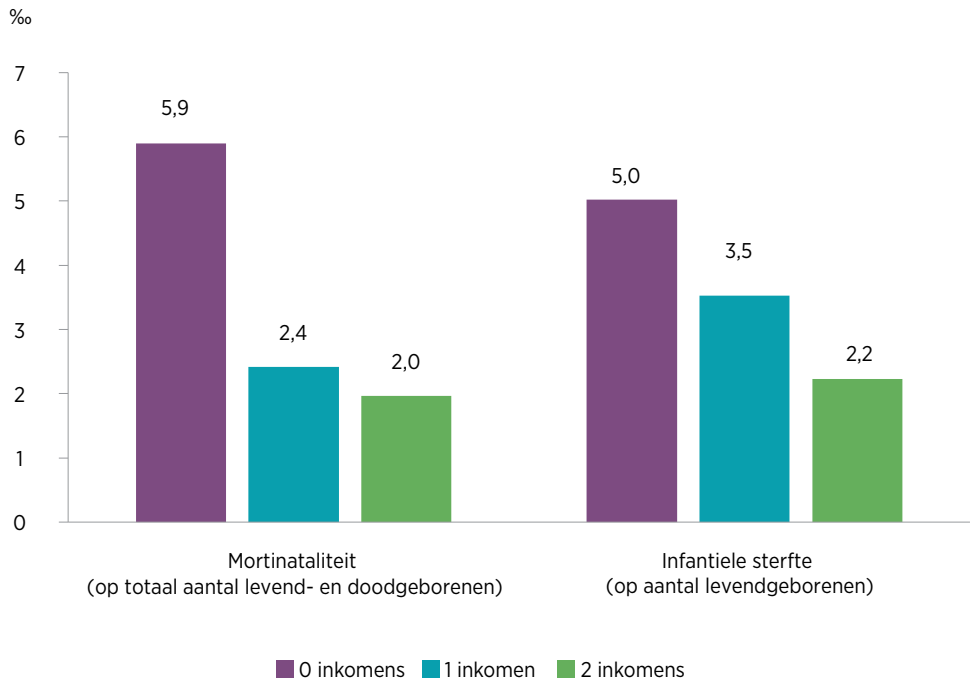

Bron: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, Statistische formulieren voor geboorte en sterfte 2015-2018.

beduidend hoger bij vrouwen met een hoog inkomen dan bij vrouwen met een laag inkomen.

Sociaal-ruimtelijke ongelijkheden

De globale cijfers voor het Brussels Gewest verhullen vaak grote sociaal-ruimtelijke verschillen op het grondgebied. Brusselse wijken en gemeenten zijn inderdaad erg ongelijk op het vlak van armoede. Al decennialang concentreren de in armoede en bestaansonzekerheid levende bewoners van het gewest zich vooral in de “arme sikkel” (het gebied dat een sikkel vormt ten westen van het stadscentrum). Het mediaan jaarinkomen van de belastingsaangiften varieert van 15 633 € in Sint-Joost-ten-Node tot 26 197 € in Sint-Pieters-Woluwe. Tussen de statistische sectoren zijn er nog grotere verschillen (› kaart 1).

Ook de **werkloosheidsgraad** verschilt sterk van gemeente tot gemeente: het hoogste cijfer wordt genoteerd in Sint-Jans-Molenbeek (23%) en het laagste in Sint-Pieters-Woluwe (8%). Het percentage bewoners dat een (equivalent) **leefloon** van het OCMW ontvangt, varieert van 1% in Sint-Pieters-Woluwe tot 10% in Sint-Jan-Molenbeek.

Kaart 1: Mediaan totaal netto belastbaar inkomen van de aangiften, per statistische sector, Brussels Gewest, inkomens 2018

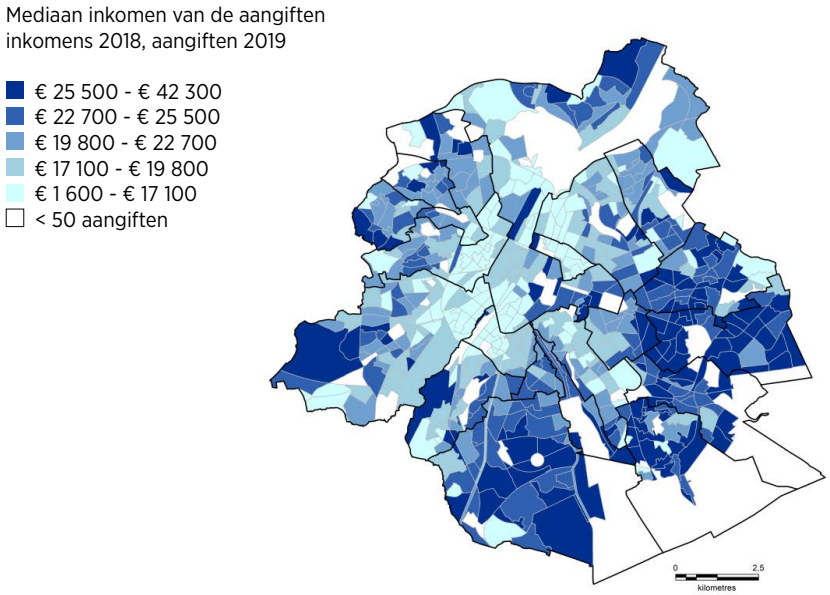

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Fiscale statistieken. Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Verder verschilt het percentage leerlingen met een **schoolachterstand** ook aanzienlijk van gemeente tot gemeente (en dat al vanaf de eerste graad van het middelbaar onderwijs). Het percentage leerlingen in het secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand loopt op tot 33% van de leerlingen woonachtig in Sint-Joost-ten-Node, tegenover 9% in Sint-Pieters-Woluwe (› figuur 9).

Het percentage ouderen met een **Inkomensgarantie voor ouderen** (IGO) ten slotte bedraagt 26% in Sint-Joost-ten-Node, tegenover 4% in Sint-Pieters-Woluwe.

Figuur 9: Aandeel van de leerlingen in het secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand, naar gemeente (woonplaats), Brussels Gewest, schooljaar 2018-2019

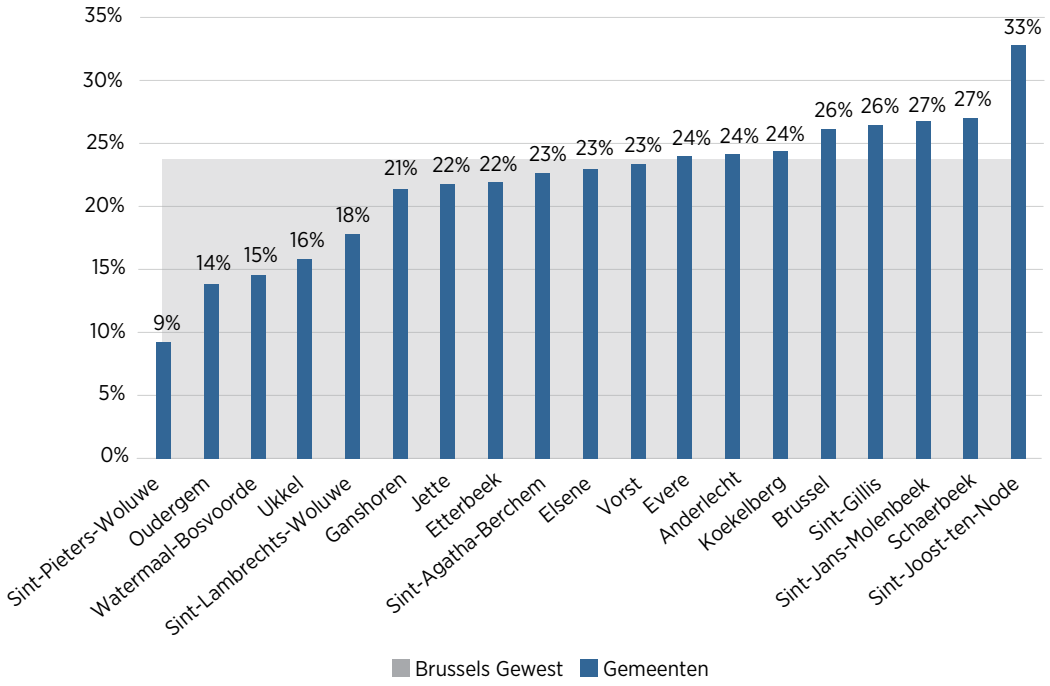

Noot: De leerlingen van het alternerend onderwijs, de onthaalklassen (DASPA) en de vierde graad van het gewoon onderwijs aan Franstalige kant, en de leerlingen van het modulair onderwijs, de onthaalklassen (OKAN) en het 3de jaar van de derde graad gewoon onderwijs aan Nederlandstalige kant, zijn niet in deze statistiek opgenomen.

Bron: BISA; Vlaamse Gemeenschap, Communauté française - Etnic; Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

02

Gezondheidseffecten en sociale gevolgen van de Covid-19-crisis

Het jaar 2020 werd gekenmerkt door grote beroering als gevolg van de Covid-19-pandemie. De snelle verspreiding van het coronavirus en de gevolgen daarvan voor de volksgezondheid en de bezettingsgraad van de ziekenhuizen hebben de autoriteiten ertoe gebracht om in maart 2020 een algemene lockdown in te stellen met een opschorting van lessen en activiteiten in scholen (maar wel kinderopvang), afstandsonderwijs in het hoger onderwijs, de sluiting van zogenoemde "niet-essentiële" winkels en bedrijven, de sluiting van instellingen in de culturele, feest-, ontspannings-, sport- en (ho)reca-sector (en verbod op dergelijke activiteiten, ook in de privésfeer), een strikte beperking van sociale contacten en verplaatsingen, een verbod op niet-essentiële reizen naar het buitenland, … Vanaf die datum hebben lockdowns, beperkingen en versoepelingen het tempo bepaald in 2020 en het eerste semester van 2021, in verschillende mate naargelang de sector en volgens de verschillende golven van de epidemie.

Zoals uit de cijfers van deze barometer blijkt, was de sociaal-sanitaire context in het Brussels Gewest bij de aanvang van de Covid-19 crisis al ongunstig voor een belangrijk deel van de bevolking. De non take-up van sociale rechten en het ontbreken van sociale bescherming zijn situaties die vaak voorkomen in de Brusselse bevolking. Daarnaast zijn de sociale, sociaal-ruimtelijke en gezondheidsongelijkheden er markant (zie boven). In deze context zijn de gevolgen van de Covid-19-crisis in de hoofdstad buitengewoon ernstig.

Gevolgen voor de gezondheid

Net als in heel België hebben in het Brussels gewest tussen maart 2020 en 2 mei 2021 drie golven van de epidemie gezorgd voor een kritieke bezettingsgraad van Covid-19-patiënten in de ziekenhuizen, en in het bijzonder in de afdelingen voor intensieve zorg (› figuur 10).

Alleen al in **het jaar 2020** (waar deze Barometer zich op concentreert) werden in België 649 223 **bevestigde gevallen van infectie** met SARS-CoV-2 gemeld, waarvan 81 655 in Brussel, of bijna 13%. Factoren die het infectierisico verhogen zijn bijvoorbeeld de uitoefening van bepaalde beroepen, zoals in de zorg, maar ook levensomstandigheden, zoals de bevolkingsdichtheid in de woongemeenschap of het wonen met een groot aantal mensen in dezelfde woning. De gemeenten waar het aantal gevallen in verhouding tot de bevolking in 2020 het hoogst is, zijn bepaalde gemeenten van de arme sikkel, zijnde Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node en Anderlecht, maar ook gemeenten van de tweede kroon die in het noorden van het Gewest liggen (waaronder Sint-Agatha-Berchem, Koekelberg en Evere). De gemeenten met het laagste aantal gevallen waren Sint-Pieters-Woluwe, Oudergem en Sint-Lambrechts-Woluwe.

De sociale groepen die verschillende risicofactoren voor blootstelling aan SARS-CoV-2 opstapelen en dus het meeste kans lopen om besmet te worden, zijn vaak ook de groepen waarin de aandoeningen die in verband worden gebracht met een hoger risico op het ontwikkelen van een ernstige vorm van de ziekte het vaakst voorkomen. De risicofactoren voor **ernstige vormen van de ziekte en overlijden** na het virus, zijn behalve leeftijd, ook comorbiditeiten zoals hypertensie, hart- en vaatziekten, diabetes mellitus, chronische obstructieve longziekten, chronische nieraandoeningen en obesitas.

De **twee golven** van de epidemie in 2020 vertoonden verschillende karakteristieken. Tussen maart en juni 2020 vond 44% van de 1 500

Figuur 10: Totaal aantal in het Brussels Gewest gehospitaliseerde patiënten op intensieve zorgen voor Covid-19, tussen het begin van de epidemie en 2 mei 2021

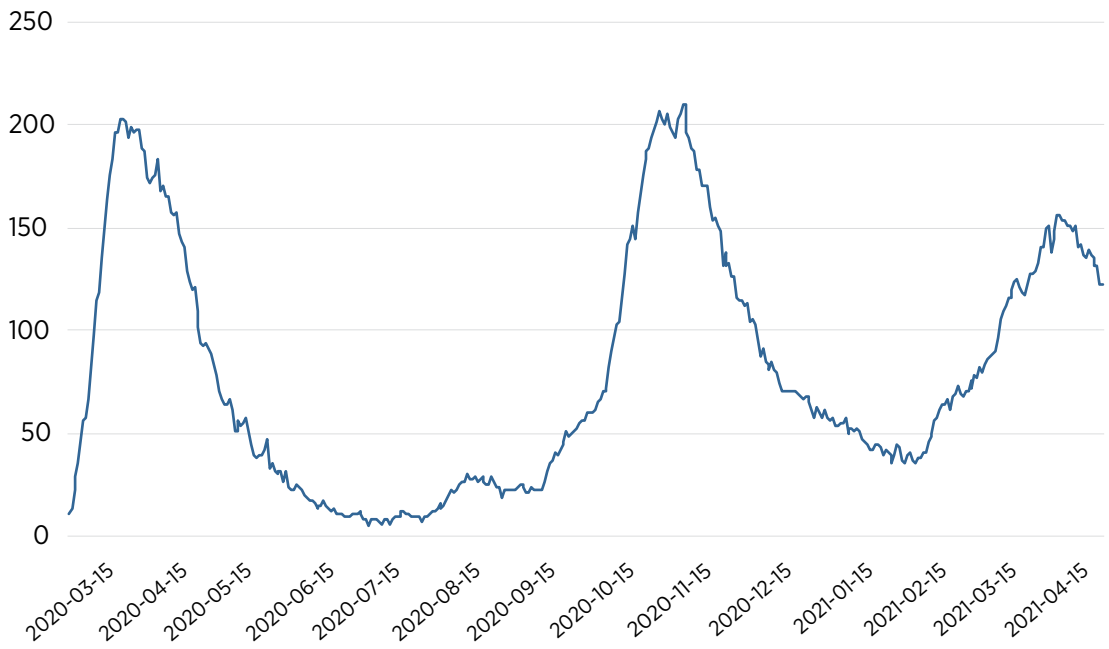

Bron: Sciensano.

Figuur 11: Aandeel van de bevolking met bepaalde mentale problemen, 2018* en december 2020, Brussels Gewest

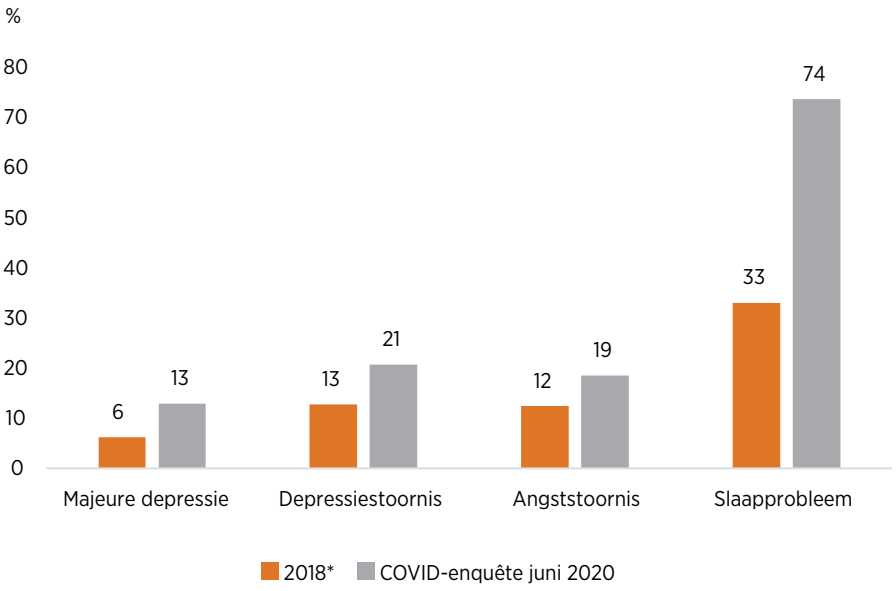

* Slaapproblemen werden in de gezondheidsenquête van 2018 niet bevraagd. De hier gepresenteerde waarde is die van de gezondheidsenquête van 2013.

Bron: Sciensano, Covid-19-gezondheidsenquête, december 2020; Gezondheidsenquête 2018 en 2013.

Covid-19-overlijdens in het Brussels Gewest plaats in een woonzorgcentrum en 56% in een ziekenhuis. Voor de periode september-december 2020 vond 22% van de duizend Covid-19 sterfgevallen die in de Brusselse regio werden geregistreerd plaats in een woonzorgcentrum en 78% in een ziekenhuis[1]. In de loop van 2020 kende het Brussels Gewest een **oversterfte** van 127% in maart-april en 58% in oktober-november. Over heel 2020 is het aantal sterfgevallen in het Brussels Gewest met 23% gestegen ten opzichte van het gemiddelde over de jaren 2017 tot 2019. De gemeente Sint-Agatha-Berchem kent de hoogste oversterfte.

Naast de grote impact op de gezondheid van degenen die rechtstreeks door de ziekte worden getroffen, hebben de Covid-19-epidemie en de beperkende maatregelen die zijn genomen om deze het hoofd te bieden, ook **andere gevolgen voor de gezondheid** van de bevolking in het algemeen, onder meer vanwege de levensomstandigheden van de mensen of de mate waarin men een beroep doet op gezondheidszorg voor andere aandoeningen (veel mensen hebben hun behandeling **uitgesteld**). Ook de effecten op de **geestelijke gezondheid** van de bevolking zijn bijzonder groot. In de Covid-enquête van Sciensano van december 2020 rapporteerde 18% van de bevolking een majeure depressie (ten opzichte van 6% in 2018) en 75% van de bevolking rapporteerde slaapstoornissen (ten opzichte van 33% in 2013) (› figuur 11). Vooral jongeren worden getroffen door mentale gezondheidsproblemen, net als mensen met sociaaleconomische moeilijkheden.

Sociale gevolgen

Op basis van de maandelijkse consumentenenquête meldde 30% van de Brusselaars een inkomensverlies in maart 2021. In het bijzonder de zelfstandigen hebben te lijden onder de crisis: in het Brussels Gewest rapporteert niet minder dan 61% van de zelfstandigen een verslechtering van hun financiële situatie in maart 2021 (› figuur 12). Deze aandelen zijn groter dan deze die in de andere twee gewesten werden geregistreerd.

De crisis heeft de bevolking van het Brussels Gewest op verschillende manieren getroffen, afhankelijk van hun beroepssituatie, hun beschikbare middelen (waaronder het beschikken over een spaarpotje), hun toegang tot de sociale zekerheid, hun huisvestingsomstandigheden, hun leeftijd, hun gezins- en sociale situatie, enz.

Algemeen genomen zijn de **reeds bestaande sociale ongelijkheden nog versterkt** tijdens de crisis. Ter illustratie: wat de **financiële middelen** betreft, is op Belgisch niveau de globale spaarquote van particulieren (in % van het beschikbare

Figuur 12: Aandeel mensen met inkomensverlies als gevolg van de Covid-19-crisis, alle respondenten en zelfstandigen, per gewest, maart 2021

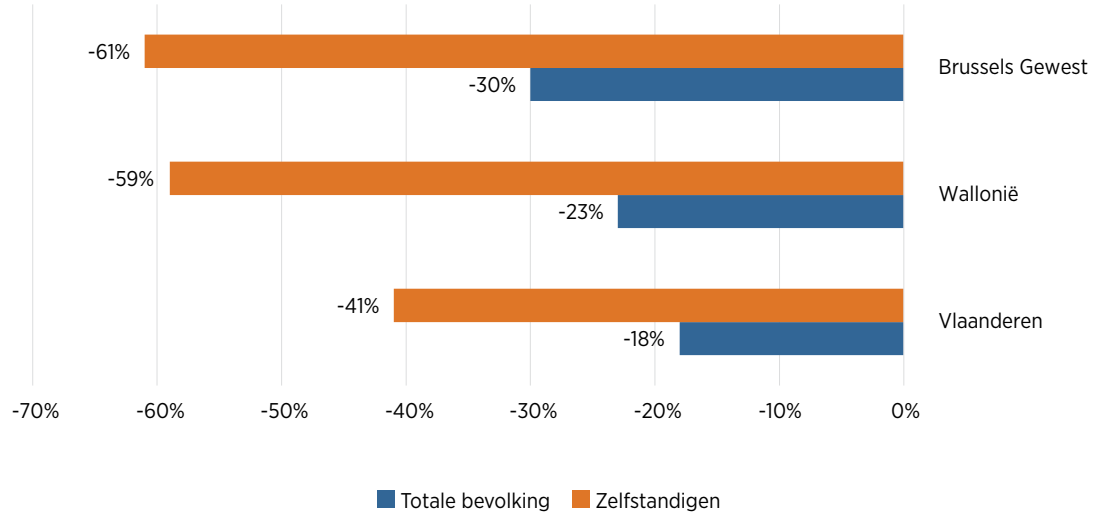

Bron: NBB, consumentenenquête.

1. We herinneren er aan dat Covid-19 sterfgevallen worden ingedeeld volgens de plaats van overlijden en niet volgens de woonplaats van de overledene. Dit impliceert in de eerste plaats dat bewoners van woonzorgcentra die in het ziekenhuis zijn overleden, als "sterfgevallen in het ziekenhuis" worden geteld. Tevens kunnen ook niet-Brusselaars in Brussel overleden zijn aan Covid-19.

inkomen) bijna verdubbeld in 2020, terwijl tegelijkertijd een groot deel van de bevolking inkomensverliezen heeft geleden (› zie figuur 12), waardoor soms hun eventuele spaarpotje uitgeput is geraakt of ze in een situatie van overmatige schuldenlast zijn terechtgekomen omdat ze niet meer in staat waren de rekeningen te betalen om in hun basisbehoeften te voorzien. Het aandeel van de Brusselse bevolking dat niet over een spaarpotje beschikt om zelfs maar een maand de noodzakelijke uitgaven te dekken (huur, aankopen, enz.) en in zijn levensonderhoud te voorzien, wordt in de loop van 2020 en begin 2021 tussen 10 en 20% geschat.

In de context van de crisis zijn onder meer op vlak van sociale bescherming specifieke **maatregelen** genomen of werden de bestaande maatregelen aangepast. Er werden twee cruciale maatregelen doorgevoerd (en aangepast in de context van de crisis) met het doel om het banenverlies te beperken en bescherming te bieden aan mensen die hun beroepsactiviteit niet konden uitvoeren tijdens de crisis: de **tijdelijke werkloosheid** voor loontrekkenden en het **overbruggingsrecht** voor zelfstandigen. In april 2020 (tijdens de eerste lockdown) piekte het aantal werkenden in deze situaties: in het Brussels Gewest waren toen 92 390 werknemers tijdelijk werkloos en was aan 48 829 zelfstandigen het overbruggingsrecht toegekend. In januari 2021 waren nog 36 832 werknemers tijdelijk werkloos en in december 2020 genoten 14 902 zelfstandigen een overbruggingsrecht. Over het ganse jaar 2020 was gemiddeld 16% van de loontrekkenden tijdelijk werkloos en kreeg 22% van de zelfstandigen het overbruggingsrecht toegekend (hogere percentages in vergelijking met de andere twee gewesten).

Hoewel de meeste van deze mensen hun levensstandaard zagen dalen, situeert het meest acute probleem zich bij de mensen - veeltallig aanwezig in het Gewest - die **door de mazen van het beschermingsnet** van de sociale zekerheid vallen. Dit geldt voor bepaalde zelfstandigen, een groot aantal kunstenaars, werknemers met een onzekere job, studenten, zwartwerkers, daklozen en mensen zonder papieren. Personen die niet in aanmerking komen voor tijdelijke werkloosheid of overbruggingsrecht blijven daarnaast ook vaak verstoken van de talrijke vormen van crisishulp, waarvoor deze statuten een voorwaarde zijn.

Verder is er ondanks deze tijdelijke maatregelen ook sprake geweest van **banenverlies**, zoals blijkt uit de evolutie van het aantal bij Actiris ingeschreven niet-werkende werkzoekenden, dat tussen mei 2020 en februari 2021 met 6% is toegenomen. Deze stijging is evenwel “kunstmatig” ingeperkt door een **sterke daling van het aantal OCMW-gebruikers dat** tijdens de crisis **bij Actiris is ingeschreven**.

Figuur 13: Evolutie van het aantal leefloongerechtigden in het Brussels Gewest, januari-november 2018, 2019, 2020

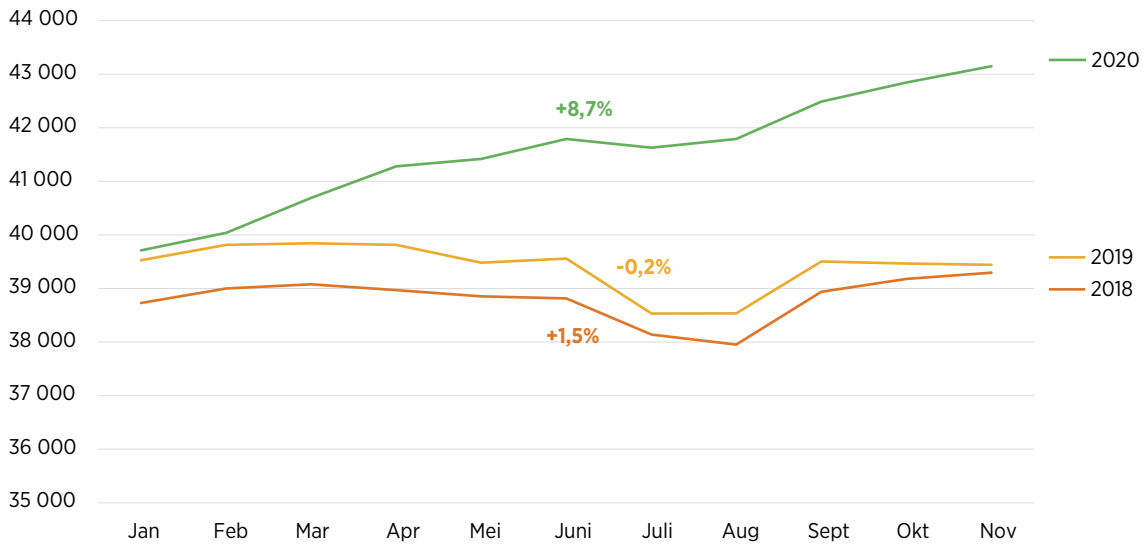

NB: over het algemeen is de evolutie van het aantal mensen dat een leefloon aanvraagt seizoensgebonden, met een piek in maart/april en een dal in juli/augustus.

Bron: POD Maatschappelijke Integratie (administratieve gegevens).

Figuur 14: Evolutie per maand van het aantal "winter"- en "end of contract"-klanten voor elektriciteit, en het aantal elektriciteitsafsluitingen, Brussels Gewest, april 2018-december 2020

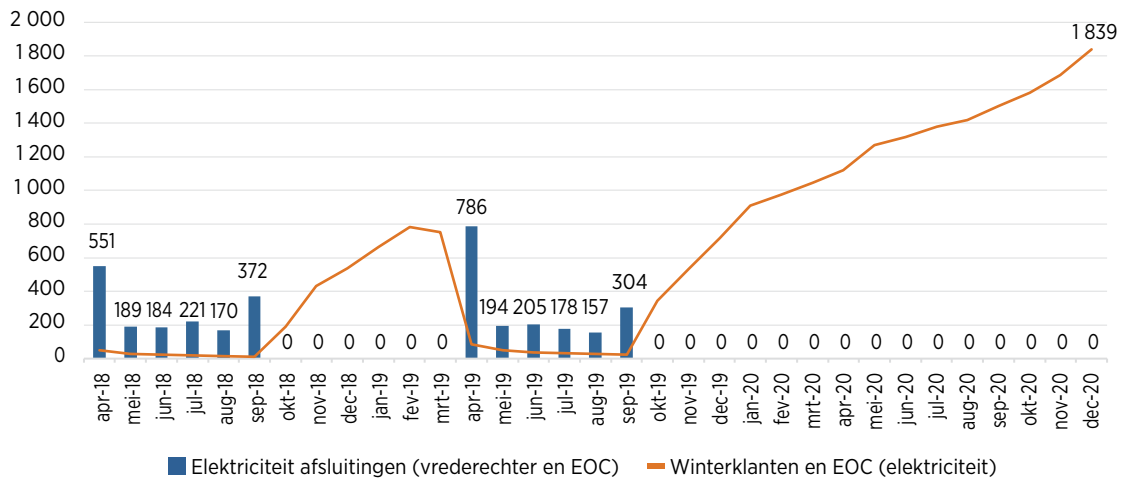

Bron: Brugel (2021).

NB: Aangezien de meeste winterklanten voor gas dit eveneens zijn voor elektriciteit, dreigt er bij afloop van het moratorium (wat op het moment van de redactie van deze barometer zal dat op 31 mei 2021 ligt) voor minstens 1 839 gezinnen (cijfer van december 2020, maar begin 2021 klimt het al boven de 2 000) een afsluiting van de elektriciteit die meestal gepaard zal gaan met een afsluiting van het gas.

Als gevolg van de verarming van een aanzienlijk deel van de bevolking wordt de toevloed van aanvragen bij talrijke sociale diensten steeds groter. Onder andere de **aanvragen bij de OCMW's nemen toe:** tussen januari en november 2020 is in het Brussels Gewest het aantal mensen dat een leefloon ontvangt met bijna 9% gestegen, tegenover -0,2% en +1,5% tijdens dezelfde periode in de twee voorgaande jaren (› figuur 13). Deze toename was in het Brussels Gewest groter dan in de andere twee gewesten.

Door de inkomensdaling bij een deel van de bevolking, en in het bijzonder bij de minst bedeelden, stijgen de risico's op achterstallige betalingen en **overmatige schulden**, waaronder huurachterstanden (en dus het risico van uithuiszetting), energieschulden (en dus het risico van stroomafsluiting) en waterrekeningen. Het einde van het moratorium op **uithuiszettingen** zou weleens de voorbode kunnen zijn van een hoger tempo van daadwerkelijke uithuiszettingen in vergelijking met de jaren voor de crisis. Ten slotte zou het einde van het moratorium op **gas- en elektriciteitsafsluitingen** ongeveer 2 000 Brusselse gezinnen kunnen treffen (› figuur 14).

De sociale impact van de crisis blijft niet beperkt tot de gevolgen voor het inkomen, overmatige schuldenlast en de situatie op de arbeidsmarkt. De lockdownmaatregelen onthulden ook overduidelijk de **ongelijkheden op het gebied van huisvesting en levensomstandigheden**. De toereikendheid van de woning voor de behoeften van de gezinnen is bepalend geweest voor de beleving van deze onuitgegeven situatie. De lockdownomstandigheden zijn bijzonder ongunstig in de arme, dichtbevolkte buurten, zonder groenvoorziening in de buurt, zonder tuin en met vaak overbevolkte woningen. Daarnaast heeft in deze context het gebrek aan huisvesting de moeilijkheden waarmee daklozen te kampen hebben nog verergerd. Op de avond van 9 november 2020 werden 5 313 dak- en thuislozen geteld in de telling van Bruss'help.

Voor kinderen en jongeren hebben de perioden van **opschorting van lessen en activiteiten op school en afstandsonderwijs** een enorme gehad, vooral voor deze uit minder bevoorrechte milieus. De reeds bestaande ongelijkheden zijn door de crisis ook hier weer versterkt; tussen enerzijds kinderen/adolescenten/jongvolwassenen die de mogelijkheid hadden om in goede omstandigheden afstandsonderwijs te volgen, en anderzijds degenen voor wie dat moeilijker was - vanwege de gezinssituatie, de mogelijkheid om thuis al dan niet over een computer te beschikken (digitale kloof), de woonomstandigheden, enz. Sommige scholieren zijn zelfs helemaal van de radar verdwenen.

Over het algemeen, of het nu gaat om onderwijs, het activeren van sociale rechten of om sociale participatie, heeft de crisis het proces van **dematerialisatie** van openbare en particuliere diensten

aan mensen, fors versterkt en bijgevolg ook de problemen in verband met de digitale kloof. De snelle opkomst van “alles online” heeft de noodzaak aan toegang tot en beheersing van digitale technologieën met zich meegebracht op alle domeinen: of het nu is om te werken, toegang te krijgen tot rechten, informatie te bekomen, te studeren of zijn sociaal leven te ontwikkelen en onderhouden. Meer in het bijzonder heeft de digitalisering van essentiële diensten gezorgd voor een verbreding van de digitale kloof, waarmee de ongelijke toegang tot technologie bedoeld wordt, zowel wat betreft de toegang tot de middelen (computer, internetaansluiting, enz.) als met betrekking tot de verwachte beheersing van het gebruik van deze middelen. Het gaat hier om een factor die de sociale uitsluiting en het gebrek aan take-up van sociale rechten - die in het Gewest al aanzienlijk zijn - nog dreigt te versterken, zeker in deze tijden van crisis.

Tot besluit kan worden gesteld dat de Covid-19-crisis en de beperkende maatregelen die er genomen zijn, belangrijke sociale gevolgen hebben voor de bevolking, en vooral voor wie zich reeds in bestaansonzekerheid bevond. Het heeft de sociale ongelijkheid op verschillende levensdomeinen versterkt. Het Brussels Gewest werd bij de aanvang van de crisis al gekenmerkt door meer armoede en een grotere ongelijkheden in vergelijking met de twee andere gewesten. In het licht van de indicatoren die in deze Barometer worden gepresenteerd, lijkt het erop dat de sociale kloof tussen het Brussels Gewest en Vlaanderen en Wallonië als gevolg van de crisis nog breder zou kunnen worden, wat ruimte biedt voor tal van uitdagingen waarbij alle bestuurs- en bevoegdheidsniveaus betrokken zijn. De impact van de crisis op middellange en lange termijn zal afhangen van talrijke parameters (economisch herstel, ingevoerde maatregelen, evolutie van de gezondheidssituatie, enz.) die evenwel moeilijk te voorspellen zijn, zoals het jaar 2020 ons op een zeer eigenzinnige manier heeft getoond.

Welzijnsbarometer 2020

De Welzijnsbarometer is het kwantitatieve deel van het Brusselse Armoederapport. Naast de demografische contextindicatoren zijn in de Barometer indicatoren van armoede bij de Brusselaars opgenomen die samenhangen met verschillende levensdomeinen: inkomen, werk, opleiding, huisvesting en maatschappelijke participatie.

Deze Barometer verschijnt jaarlijks en laat toe om de socio-economische situatie van de Brusselaars doorheen de tijd op te volgen. In deze editie 2020 van de Barometer wordt bijzondere aandacht besteed aan de gevolgen van de Covid-19-crisis voor de Brusselse bevolking met betrekking tot de verschillende levensdomeinen die in de publicatie aan bod komen.

https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil

Dit document is ook in het Frans beschikbaar.

Ce document est aussi disponible en français :
‘Baromètre social. Rapport bruxellois sur l’état de la pauvreté 2020’